

Марина ПОГРЕБНЯК,

orcid.org/0000-0001-6863-6126

*кандидат мистецтвознавства, доцент,
доцент кафедри теорії та методики навчання мистецьких дисциплін
Бердянського державного педагогічного університету,
докторант*

*Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології
імені М. Т. Рильського Національної академії наук України
(Бердянськ, Запорізька область, Україна) tanya08677@gmail.com*

ТАНЕЦЬ «МОДЕРН» ТА НЕОКЛАСИЧНИЙ ТАНЕЦЬ В УКРАЇНСЬКОМУ БАЛЕТІ ХХІ СТ.: ШЛЯХИ АСИМІЛЯЦІЇ ТА ФОРМИ ПРЕЗЕНТАЦІЇ

У статті вивчаються прояви різновидів танцю «модерн» та неокласичного танцю в українському балеті другої половини ХХ – поч. ХХІ ст. Метою дослідження є виявлення балетмейстерів і хореографів – представників танцю «модерн» і неокласичного танцю в українському балеті ХХІ ст., шляхів впровадження цих напрямків театрального танцю, форм їхньої презентації, способів засвоєння і опанування естетики на українській сцені зазначеного періоду. Виявлено українських балетмейстерів – представників нових напрямів театрального танцю (танцю «модерн» і неокласичного танцю) ХХІ ст. та досліджено їхній творчий доробок у цій галузі: А. Рубіна, О. Ніколаєв, Д. Клявін, С. Наєнко, О. Бусько, А. Рехвіашвілі, Д. Омельченко. Виявлено способи засвоєння й опанування естетики танцю «модерн» та неокласичного танцю українськими хореографами ХХІ ст. А саме: постановки балетів авторської хореографії і хореографії відомих балетмейстерів – представників нових напрямків театрального танцю (М. Фокіна, С. Лифаря) на українських сценах зарубіжними митцями (А. Меркур'єв, К. Власі, Ж. Майєр, Д. Матвієнко, О. Абдукарімов). Виявлені шляхи впровадження стилю «модерн» в хореографії та неокласичного танцю -- в українському балеті ХХІ ст.: а) створення українськими балетмейстерами авторських версій відомих творів світового сучасного балету («Дафніс і Хлоя», «Дама з камеліями» – А. Рехвіашвілі; «Видіння Рози» – О. Бусько); б) створення українськими балетмейстерами оригінальних авторських творів засобами танцю «модерн» і неокласичного танцю; зокрема, шляхом діалогу різних стильових напрямків в середині одного твору. Досліджено форми презентації танцю «модерн» і неокласичного танцю на українській театральній сцені ХХІ ст.: хореографічні вечори; балетні вистави; фольк-опери-балети, фольк-балети. Досліджено, що пошуки нової хореографічної мови в українському балеті першої половини ХХ ст. засобами поєднання класичного і українського народного танцю («Лілея», «Лісова пісня» та ін.), які обмежилися на той час зовнішньою колоритизацією умовної лексики класичного танцю, в ХХІ ст. завершилися постановками фольк-балетів, створення яких стало одним з шляхів використання стилізованого народного танцю, як різновиду танцю «модерн» в українському балеті.

Ключові слова: балетний театр, український балет, театральний танець, танець «модерн», неокласичний танець.

Maryna POGREBNIYAK,

orcid.org/0000-0001-6863-6126

*Candidate of Art Criticism, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of Theory and Methods of Teaching Arts
Berdyansk State Pedagogical University,
Doctoral Student*

*Rylsky Institute of Art Studies, Folklore and Ethnology of the National Academy of Sciences of Ukraine
(Berdyansk, Zaporizhzhia region, Ukraine) tanya08677@gmail.com*

MODERN DANCE AND NEOCLASSIC DANCE IN THE UKRAINIAN BALLET OF THE XXI CENTURY: WAYS OF ASSIMILATION AND FORMS OF PRESENTATION

The article deals with the manifestations of modern dance and neoclassical dance in the Ukrainian ballet of the XXI centuries. The purpose of the study is to identify the ballet masters and choreographers – representatives of modern dance and neoclassical dance in the Ukrainian ballet of the XXI centuries, ways of implementation of these directions of theatrical dance, forms of its presentation, methods of mastering of aesthetics on the Ukrainian stage of the specified period. Conclusions of the study: The Ukrainian balletmasters – representatives of new directions of theatrical dance

(modern dance and neoclassical dance) of the XXI centuries and their creative achievements in this field were investigated: A. Rubina, O. Nikolaev, D. Klyavin, S. Naenko, O. Busko, A. Rekhviashvili, D. Omelchenko. The methods of mastering the aesthetics of modern dance by the Ukrainian choreographers of the XXI centuries are revealed: production of ballets by the author's choreography and choreography of famous ballet masters (M. Fokin, S. Lifar) – representatives of new directions of theatrical dance on the Ukrainian stages by foreign ballet masters (A. Merkurjev, K. Vlassi, J. Mayer, D. Matvienko, O. Abdugarimov). The ways of implementation modern style in choreography and neoclassical dance in Ukrainian ballet of the XXI centuries are revealed: a) creation by the Ukrainian ballet masters of the author's versions of famous works of the world contemporary ballet ("Daphnis and Khloya", "Lady with Camellias" by A. Rekhviashvili, "Le reve De Rosa" – O. Busko); b) creation by the Ukrainian ballet masters of the original copyrighted works by means of modern dance and neoclassical dance; in particular, through the dialogue of different styles in the middle of one work. The forms of presentation of modern dance and neoclassical dance on the Ukrainian theatre scene XXI century are investigated: choreographic evenings; ballet performances; folk ballets; folk opera-ballets. It is investigated that the search for a new choreographic language in the Ukrainian ballet of the first half of the twentieth century means of combining classical and Ukrainian folk dance ("Lily", "Forest Song", ect.), which remained at that time at the stage of external colorization, in the twentieth-first century ended with the production of folk ballets, the creation of which became one of the ways to introduce stylized folk dance, as a king of modern dance in Ukrainian ballet.

Key words: *ballet theatre, Ukrainian ballet, theatrical dance, modern dance, neoclassical dance.*

Постановка проблеми. Початок ХХІ ст. характеризується активізацією пошуків українськими балетмейстерами-постановниками шляхів впровадження нових стильових напрямків театрального танцю з метою модернізації сучасного українського балетного театру. Тому результати вивчення тенденцій взаємодії власних традицій з інноваційними здобутками світового балету дозволяють посилити художній потенціал національного балетного театру. Актуальність дослідження посилюється також відсутністю теоретичних надбань у галузі композиції нових напрямків театрального танцю. У зв'язку з цим, враховуючи підвищений інтерес українських артистів балету, балетмейстерів, викладачів до явища сучасного танцютеатру взагалі та нових напрямків театрального танцю ХХ – ХХІ ст. зокрема, виникає необхідність теоретичного забезпечення мистецького та навчального процесів.

Аналіз досліджень. Питання використання нових форм театрального танцю, танцю «модерн» і неокласичного танцю зокрема в українському балеті залишаються поза межами наукових розвідок нечисленних дослідників у галузі теорії і історії сучасного театрального танцю, радянського балету, і сучасного балету пострадянського простору (П. Білаш, О. Верховенко, О. Плахотнюк, М. Погребняк, О. Чепалов, Д. Шариков та ін.), що зумовлює **актуальність** обраної теми.

Окремі дослідники українського балетного театру поверхнево торкаються цієї проблеми. Так, проблем пошуку нової хореографічної мови в українському балетному театрі ХХ ст., яка поєднує модифікований на національній основі класичний танець із сучасними формами торкаються у своїх дослідженнях науковці: Ю. Станішевський, В. Пасютинська, М. Загайкевич (Станішевський, 1974: 14-81; Пасютинська, 1977: 12-19;

Загайкевич, 1981: 42-48). М. Загайкевич стверджує, що поява в українському мистецтві творів узагальнено символічного змісту «наклала відбиток на характер хореографічного втілення, відміченого сучасною лексикою і вільним пластичним малюнком» (Загайкевич, 1981: 42). У дисертації Т. Павлюк окрему увагу приділено питанню активного «опанування досвіду сучасних різновидів танцю модерн, оновлення підходів до академічних версій класичного балету» (Павлюк, 2005: 11) у другій половині 80-х – початку 90-х рр. ХХ ст. Дослідниця Є. Яніна-Ледовська виявляє нові сценографічні рішення в сучасних версіях «Весни священної» та специфіку її хореографічних трактувань українськими балетмейстерами (А. Рубіна, Г. Ковтун, Р. Поклітару). Вона зазначає, що ці балетмейстери «використали у рішенні головних тем балету: ... елементи маскультури й естрадного шоу...; лексику класичного танцю...; засоби «кінематографічного» мислення у поєднанні елементів народного, класичного та спортивного танців з елементами акробатики» (Є. Яніна-Ледовська, 2017: 18). Н. Семенова у підрозділі 2.3 своєї наукової праці згадує про неокласичні тенденції в експериментальних балетних постановках українських балетмейстерів кінця ХХ – поч. ХХІ ст. (Семенова, 2019). Л. Козинко у третьому розділі дисертаційного дослідження на прикладі постановок окремих сучасних балетмейстерів виявляє введення «елементів фольклорного і народно-сценічного танцю до тексту вистави та поєднання їх із рухами класичного танцю і танцю модерн» (Козинко, 2012: 13). Є. Коваленко у підрозділі 3.6 своєї наукової праці висвітлює творчий метод роботи балетмейстера А. Рехвіашвілі на прикладі постановок «Дафніс і Хлоя» і «Дама з камеліями» (Коваленко, 2017: 17-18).

Метою дослідження є виявлення балетмейстерів і хореографів – представників танцю «модерн» і неокласичного танцю в українському балеті другої половини ХХ – поч. ХХІ ст., шляхів впровадження нових напрямків театрального танцю, форм їхньої презентації, способів засвоєння і опанування їхньої естетики на українській сцені зазначеного періоду.

Виклад основного матеріалу. Авторкою даної наукової розвідки у науковій праці «Танець модерн ХХ ст.: витоки, стильова типологія, панорама історичної ходи, еволюція» визначено зміст поняття танцю «модерн» як особливої естетико-філософської та художньо-естетичної практики, що здійснюється у відповідності до визначеної нами раніше сукупності «філософсько-світоглядного», естетичних і технічних принципів, а саме: *«Філософсько-світоглядний» принцип* є основним формотворчим чинником танцю «модерн» і полягає у прагненні безпосереднього пізнання «суті речей», явищ, особистостей, відкриття їхнього «лику» засобами безумовного руху у відповідності до філософсько-світоглядних переконань митця. *Естетичні принципи:* відмова від умовностей історичних та побутових, повна свобода форм. *Технічні принципи:* колапс, ізоляція, поліритмія, поліцентрія, імпульс, релаксація, напруження. Невідповідність хореографічного твору одному з цих пунктів робить неможливим віднесення його до стилю «модерн». *Індивідуальну практику* такого роду запропоновано називати *індивідуальним стилем*. Зв'язок філософії з танцем «модерн» полягає у тому, що це мистецтво може існувати лише за умови глибокої віри у істинність філософського припущення про існування так званої «суті речей», яке (припущення) є характерним для більшості ідеалістичних філософських вчень. Тому авторка доходить висновку, що, з одного боку, всі різновиди танцю «модерн» є однорідними в аспекті застосування ними естетичних та технічних принципів, а також наявності потужного філософсько-світоглядного підґрунтя. Але одночасно вони демонструють безмежну *різноманітність форм* («вільний», «виразний», «аедопластика», «танці машин», «стилізований народний», «contemporary dance», «модерн-джаз танець», анкоку-буто та ін.) зумовлену різноманітністю світоглядних систем, які практикуються їхніми представниками (Погребняк, 2015: 54–55).

Також авторкою визначено поняття «неокласичний танець», що означає новий стильовий напрям театрального (сценічного) танцю, який виник у процесі реформування класичного балету на початку ХХ ст. і має певні естетичні особли-

вості. А саме: 1) модифікація класичного танцю у бік більшої пластичної виразності і свободи інтелектуально-конструктивістським методом або методом імпровізації, шляхом нових композиційних рішень; 2) пластична візуалізація музики як такої; 3) нові, характерні для неокласичного танцю форми презентації – балет-симфонія і танц-симфонія (безсюжетна форма) (Погребняк, 2013: 489–490].

Нами виявлено, що у сезоні 2003–2004 рр. дружина й спадкоємиця С. Лифаря Ліллан Алефельд подарувала киянам балет «Сюїта в білому». За її сприяння балет поставили в Національній опері України учні балетмейстера – Крістіан Власі та Жільбер Майер. З нагоди 75-річчя прем'єри «Сюїти в білому» у Паризькій національній опері Київська муніципальна академія танцю імені С. Лифаря підготувала і показала в Національній опері України одноактний балет «Лифар-сюїта», прем'єра якого відбулася 30 червня 2018 р. на ту ж саму музику маловідомого балету «Намуна» французького композитора Е. Лало. Балетмейстер-постановник, лауреат міжнародного конкурсу балету імені Сержа Лифаря, заслужений артист України Дмитро Клявін здійснив власну постановку «Лифар – сюїти» за мотивами «Сюїти в білому» С. Лифаря в естетиці неокласики. За задумом авторів лібрето (Д. Клявін і А. Лягушенко) у фабульній схемі центральне місце посіли дві балетні зірки – «Чорна» – досвідчена прима-балерина Паризької танцювальної трупи і «Біла» – та, що має довести свою придатність для ролі нової зірки («чорна» і «біла» етуалі). Композиція «Лифар-сюїти» являє собою сольні «монологи»; адажіо; варіації; ансамблеві хореографічні картини; комбінування статичних поз артистів кордебалету з танцювальними епізодами різних груп, які одночасно утворюють «поліфонічну» сценографію. Хореографічний текст балету побудований Д. Клявіним з використанням вищеназваних лексичних новоутворень і композиційних прийомів С. Лифар (КМАТ імені Сержа Лифаря, 2019: <https://youtu.be/rHT8vw5x8fI>).

Досліджено, що у 1937 р. відбулася прем'єра сценічної кантати Карла Орфа для хору, солістів і оркестру у Львівському оперному театрі. У 2005-му р. – у цьому театрі була поставлена опера «Карміна Бурана», а у 2008 р. оновлена постановкою авторської хореографії Сергія Наєнко.

Карміна Бурана («Carmina Burana») – це рукопис віршів і драматичних текстів, яка вважається знайденою у 1803-му році у бенедиктинському монастирі в Баварії. В 1935-му році німецький композитор Карл Орфф створив сценічні кантати на основі

24-х віршів середньовічної збірки. Сюжет кантати асоціативний. Вибір охоплює широке коло тем, знайомих як у XIII так і в XXI столітті: непостійність вдачі і багатства; ефемерність життя, радість повернення весни і т. ін., що торкаються всіх ланок життя. Основним філософським стрижнем кантати є роздуми про мінливість і могутність людської долі (Терещук, 2011: <https://www.radiosvoboda.org/a/24428432.html>).

Хореографічні картини, що розкривають зміст вибраних автором лібрето віршів, які створені балетмейстером С. Наєнко засобами танцю «модерн» і неокласичного танцю. А саме: «вільного» і стилізованого народного танцю (картина «весна») дуетної і хороводної форми з використанням стилізованих притупів, каблучних елементів, «колупалочок», обертів, *pas-de-back* (високих); «contemporary dance» (картина п'яної гулянки) у виконанні чоловічого кордебалету з трансформованими «*tour lent*», «*leap*», «*hop*» з закінченням в нижньому рівні; «вільного» і неокласичного танцю (картина «повернення весни»); «виразного» (експресіоністичного) танцю дуетної форми (картина «розпусти»); експресіоністичного танцю масової форми (картина «Апокаліпсису») (Lynx, 2018: <https://youtu.be/-CCmARaaEDQ>).

Одночасно українському балетному театральному просторові кінця XX – поч. XXI ст. притаманне використання нових форм театального танцю, перш за все, у фольк-балетах і фольк-операх-балетах. А саме: у фольк-опері-балеті «Цвіт папороті». Є. Станковича (балетмейстер А. Рубіна), у виконанні хореографічної групи Національного заслуженого академічного українського народного хору України ім. Г. Верьовки, фольк-балеті-містерії «Обранець сонця» О. Шимка (хореографія А. Рубіної), у виконанні фольклорно-етнічного академічного ансамблю «Калина»; балеті «Майська ніч» Є. Станковича (хореограф-постановник А. Рубіна); балеті «Ніч перед Різдом» на музику В. Калиновського (хореограф-постановник О. Ніколаєв); балеті «Княжна Ольга» Є. Станковича (балетмейстер О. Ніколаєв); балеті «Катерина Білокур» Л. Дичко (балетмейстер А. Рубіна); фольк-опері-балеті «Колиска життя» Є. Станковича (автор лібретто балетмейстер О. Ніколаєв) за однойменною оперою «Цвіт папороті»; опери-феєрії «Коли цвіте папороть» (балетмейстер Сергій Наєнко та Артем Шошин).

У фольк-опері-балеті «Цвіт папороті» Алли Рубіної та Анатолія Авдієвського балетмейстер поєднала різноманітні обряди й уявлення стародавніх слов'ян і втілила їх виражальними засобами танцю «модерн» (Козинко, 2012: 12).

У Дніпропетровському академічному театрі опери і балету за однойменною оперою «Цвіт папороті» на музику В. Калиновського автор лібрето і балетмейстер Олег Ніколаєв створив авторську версію під назвою «Колиска життя». Велика балетна форма у його інтерпретації складається з восьми завершених епізодів. Кожен з них сповнений яскравих метафор. За словами А. Тулянцева, «балетмейстер О. Ніколаєв об'єднав всі танці в розгорнуту композицію, користуючись сучасними досягненнями танцювального симфонізму і поліфонії» (Тулянцев, 2016: 67]. Поступово розвиваючи один за другим хореографічні малюнки від асиметрії до хороводу, ускладнюючи і збагачуючи їх різними танцювальними формами, балетмейстер при побудові хореографічного тексту різних хореографічних картин використовує стилізований народний танець у дуетних і масових формах народного гуляння (па де бакке високий, колупалочка, вистукування чоловічого кордебалету, стилізований стрибок кільцем та ін.); неокласичний танець – в купальських хороводах; модерн-джаз-танець в хореографічній характеристиці ковалів; «вільний» танець у «колисковій»; в фінальній сцені оплакування («материнський плач»).

Для львівської (театр ім. Соломії Крушельницької) прем'єри 2017 р. опери-феєрії «Коли цвіте папороть», за словами Ю. Чекана, «композитор модифікує жанр, створюючи багатовимірне полотно, де жорстка фабула поступається місцем вільній асоціації, де індивідуалізовані образи-характери заміщуються узагальненими образами-символами» (Чекан, 2018: <https://youtu.be/moderato.in.ua>events>).

В 2010-му році О. Ніколаєвим була поставлена його авторська версія балету «Княгиня Ольга» на музику Євгена Станковича. З дозволу композитора диригент Юрій Пороховник скомпонував свою музичну версію балету, додавши до партитури фрагменти з інших творів Станковича – «Вікінгів» і «Літургії». Нове лібрето, де події життя однієї людини є віхами історії всієї держави Київської Русі, обумовило хореографічний стиль спектаклю. Балетмейстер зосереджується на розкритті характерів історичних персонажів – Ольги, князя Ігоря, сина Святослава, пластичні характеристики яких в сольних і дуетних формах побудовані виразними засобами «contemporary dance». Різноманітний лексичний матеріал балетмейстер використовує для: слов'янських хороводів, що імітують язичницьку обрядність; войовничого танка кочівників-печенігів; експресивних дикунських рухів підступних древлян. Пластична характеристика жіночого кордебалету побудована засобами

неокласичного танцю з вкрапленнями «вільного» і стилізованого народного танцю. «Вільний» танець чоловічого кордебалету також поєднується з елементами стилізованого народного танцю (па де бак бедуїнський в парі і т. ін.) (Oleg Nikolaev, 2015: <https://youtu.be/Z4DrKSjLQYM>; Oleg Nikolaev, 2015: <https://youtu.be/XOfDEbAYL4c>).

У цьому ж 2010-му р. у Дніпропетровському Академічному театрі опери і балету відбулася прем'єра балету «Закулісся» авторської хореографії Д. Омельченко на музику П. Чайковського, А. Дворжака, Е. Елгара, М. Равеля, поприривів. Джерелом постановки для балетмейстера став підвищений інтерес глядацької аудиторії до того, що криється за таємничою «завісою». Авторкою виявлені режисерські прийоми, характерні для жанру танцтеатру, які балетмейстер використав при постановці балету, а саме: одночасне розгортання подій; використання голосу помічника режисера з поза сцени; зміни декорацій під час вистави. Але головним прийомом було використання різноманітних пластичних характеристик для різних персонажів, а саме: 1) побутової пластики; 2) акторської гри; 3) використання різних стильових напрямків театрального танцю для розкриття різних образів і відносин між героями вистави. Це – класичний танець з вкрапленнями неокласичного в дуетах Юної танцівниці; на техніці «contemporary dance», особливо яскраво побудований хореографічний текст сольних форм головної героїні і прибиральниці; засобами джаз-танцю – монтувальників сцени (Дніпропетровський Академічний Театр Опери та балету, 2020: <https://youtu.be/V5ZihSQAwFg>).

Виявлено, що у репертуарі Національної опери України вагоме місце посідають балетні вистави «Російських сезонів» С. Дягілева в хореографії М. Фокіна, серед яких роботи у стилі «модерн» – «Петрушка» І. Стравінського (постановка В. Яременко); хореографічна мініатюра «Лебідь» К. Сен-Санса, а також неокласичні балети «Шопеніана» на музику Ф. Шопена в оркестровці О. Глазунова і «Видіння троянди» на музику К.-М. Вебера у постановці Д. Матвієнка.

Досліджено, що прикладами інтерпретації українськими балетмейстерами відомих балетів стали роботи А. Рехвіашвілі, поставлені у Національній опері України. А саме версії вистав в стилі «модерн»: «Дафніс і Хлоя» на музику М. Равеля (хореографія М. Фокіна, 1912 р.) про кохання пастуха і пастушки за однойменним романом давньогрецького письменника Лонга, та вистави «Дама з камеліями» (неокласична хореографія Джона Ноймайєра на музику Ф. Шопена, 2008 р.) стали

роботи А. Рехвіашвілі, поставлені у Національній опері України.

У своїй версії балету «Дафніс і Хлоя» А. Рехвіашвілі презентує власне пластичне бачення Давньої Греції згідно нової сценічної трактовки балету, яка, як сказано в буклеті, є сучасним поглядом на класичний твір, а «давньогрецька історія слугувала лише натхненням для постановників, адже фабула суттєво змінена ... автори балету зосередилися лише на почуттях юних закоханих» (Без автора, 2014: 7). Кожному з восьми персонажів надана своя пластична характеристика. Так хореографічні характеристики Пана і Німфи вирішені у стилі «модерн» – «вільним» танцем. Партія молодого волопаса Доркона у виконанні Ярослава Ткачука – «виразним» танцем з використанням великих експресивних стрибків («grand jete en tournant», «jamp en tournant» з підігнутими ногами, «dgoop» і т. ін.). Образи головних героїв Дафніса і Хлої у виконанні Анастасії Шевченко і Яна Вані розкриті засобами класичного і неокласичного танцю сольної і дуетної форми. Так, у Хлої хореографічний текст побудований з використанням па-де-бурпе, поз «I arabesques», фуєте, поз «attitude na demi plie», «grand battement jete фуєте», «jete en tralance» з м'якою «вільною» пластикою рук і корпусу. У Дафніса на традиційних класичних великих стрибках, обертаннях і подвійних турах у повітрі і т. ін. (Watson 7, 2016: <https://youtu.be/wcmajppK6M>).

У 2014 р. в Національній опері України відбулася прем'єра хореографічної драми «Дама з камеліями» за твором О. Дюма у постановці А. Рехвіашвілі в тісному співробітництві з диригентом-постановником Олексієм Бакланом і художником Наталією Кучерей.

У світовому балетному театрі існує декілька вистав за сюжетом «Дама з камеліями». Найбільш відомими серед них є «Маргарита і Арман» (1963 р.) Фредеріка Аштона на музику Ф. Ліста (1963 р.) і вищеназвана «Дама з камеліями» (2008 р.) балетмейстера Джона Ноймайєра на музику Ф. Шопена (2008 р.), постановку якого можна умовно назвати «дуетною виставою» за преобладання в ній дуетної форми класичного і неокласичного танцю головних героїв та кордебалету з використанням у композиції виразних засобів танцтеатру. А саме: *прийом «театр в театрі», прийом «стоп кадру», прийом асиметрії і антиунісону під час одночасності розгортання подій: паралельного* (Irmanitta 21, 2012: <https://youtu.be/wcauULQwP7w>).

У Київській версії «Дами з камеліями» балетмейстера А. Рехвіашвілі герої названі іменами

прототипів: Марі, Олександр-молодший, Олександр-старший, а їхні образи розкриті на музику із творів шістьох композиторів: Л. Бетховена, Й. Брамса, Й. Пахельбеля, Г. Форе, Е. Елгаре, І. Стравінського (Програма Культпросвіт, 2015: <https://youtu.be/eElciPCses8>). Мова одного з нових напрямів театрального танцю, а саме – неокласичного, використовується балетмейстером-постановником для пластичної характеристики відносин між головними героями, головним чином в дуетах і сольних «вкрапленнях» в загальний хореографічний текст. Це: неокласичні стрибки (трансформовані «jete tn tralance» та ін.), що чергуються з пантомімою у сцені сварки молодшого Олександра і Герцога де Гіза; дует Марі і Герцога де Гіза, який закінчується експресіоністичним соло Марі; соло Марі в неокласичному стилі і її дует зі старшим Олександром у сцені написання прощального листа з використанням трансформованих партерних і повітряних підтримок, обводок, «tours chenpe»; прощальне «Adajio» Марі і Дюма-молодшого, яке насичене неокласичними підтримками у падаючі пози та повітряними підтримками, ніжною неокласичною «вільною» пластикою рук і корпусу головної героїні. Окрема неокласична лексика дуетів нагадує елементи хореографічного тексту з балету Дж. Ноймайєра (S_Shevchenko, 2017: https://youtu.be/cKRVUNSt_SO; S_Shevchenko, 2017 : <https://youtu.be/cdYomLwPAoO>).

26 листопада 2013 р. на сцені Київського муніципального академічного театру опери та балету був представлений авторський балет «Пори року» на музику Олександра Родіна. Хореографія і постановка – соліста групи «Київ модерн-балет» Олексія Буська у виконанні постановника і солістки тієї ж трупі Анастасії Харченко. Цей одноактний балет, розбитий на чотири картини, у кожній із яких звучить соло одного з інструментів струнного квартету «Post Skriptum» (перша скрипка, друга скрипка, альт, віолончель). Вони символізують пори року і відносини головних героїв, які візуалізовані засобами дуетної форми «contemporary dance» і контактної імпровізації. Цей твір про любов, яка зароджується весною і може не пройти випробувань восени, а зимою залишити лише спогади від цього почуття. Хореографічний текст побудований з використанням повітряних підтримок, «dgoor», танцювальної лексики у нижньому рівні (Alexander Rodin, 2014: <https://youtu.be/https://youtu.be/oiW3AdX6dvw>).

Балет «Натхнення» на музику Лесі Дичко, присвячений художниці Катерині Білокур був поставлений у 2014 р. А. Рубіною. Вистава являє

собою зміну символічних хореографічних картин з життя героїні при відсутності загальнознавчого лібрето. Кожному персонажеві балетмейстер підбирає властиві йому пластичні характеристики засобами «вільного», «виразного», стилізованого народного танцю, класичного танцю, трансформованого у бік пластичної свободи (душа Квітки, Фортуна). Образи Матері і батька розкриті на грубій пластиці пантоміми і фольклорного українського танцю. Пластична характеристика Катерини-дівчини побудована на ігровій «вільній» пластиці; символічний образ Душі Катерини – засобами «contemporary dance».

Світова прем'єра балету «Крик» за мотивами філософського роману Олександра Зінов'єва «Йди на Голгофу» відбулася у травні 2014 р. на сцені Одеського національного академічного театру опери та балету. Хореограф-постановник і виконавець головної ролі – Андрій Меркур'єв (заслужений артист Росії, соліст «Большого» театру). Інтернаціональна постановочна група об'єднала у єдиному просторі культурні традиції Франції, Росії, Німеччини, України.

Автори лібрето, музики, хореографії, сценографічного вирішення, костюмів і артисти Одеського оперного театру створили спектакль у стилі «модерн». Сама тема обумовила вибір стилю з відмовою від умовностей історичних і побутових. Хореографія на музику композиторів Сержа Упена, Жерара Вандербрука, Ервана Меллека, Джованні Солліма, Макса Ріхтера, Ріхарда Вагнера та ін. являє собою сплав різних пластичних систем сучасного балету для розкриття художніх образів: «contemporary dance» і експресіоністичний танець; контактна імпровізація (головний герой і Антипод); стилізований побутовий танець і пластична імпровізація (кордебалет), «вільний» танець (Богиня) (Театр С. А. Д., 2014: <https://youtu.be/tzUexQeFqik>).

28 жовтня 2014-го р. в Києві відбулася прем'єра балетного проекту «Great Gatsby» («Великий Гетсбі») на музику К. Меладзе, яку виконував колектив національного симфонічного оркестру України під керівництвом Володимира Сіренка. Цей міжнародний проект очолив Денис Матвієнко. Він же виконав головну роль Гетсбі. Виконавцями ролей також стали артисти балету: Сергій Сидорський і Катерина Кальченко (Київський і Одеський оперний театри), Дарія Павленко, Олександр Сергєєв і Максим Зюзін (Маріїнський театр, Санкт-Петербург), Кліффорд Вільямс (США, «Complexions»). «The Great Gatsby Ballet» – це однойменна постановка роману американського письменника Френсіса Фіцджеральда, розказана

у танці. Це історія про кохання і мрію, зраду і смерть. Тому сама постановка, як і роман, повна внутрішніх переживань і драматичних ліній, вирішених засобами нових напрямів театрального танцю американським режисером-хореографом Дуайт Роденом. Як цитує Д. Родена О. Чепалов «Ця історія зроблена у стилі ф'южн...», – заявляє Д. Роден (Чепалов, 2015: 11). А зміст хореографічних картин і почуття героїв вистави розкриті засобами: експресіоністичного танцю (соло Гетсбі), «contemporary dance» (сольні та дуетні форми головних героїв, великі форми кордебалет); неокласичного танцю (дует головного героя і героїні); а також джаз-танцю (вечірки в будинкові Гетсбі).

У червні 2014 р. театр «Київ-модерн-балет» представив одноактну прем'єру «Видіння Рози» соліста групи і хореографа-початківця Олексія Буська. За його словами, на задум нової вистави «Видіння Рози» надихнув легендарний балет «Російських сезонів Дягілева» «Видіння троянди» («Le Spectre de la roze» за мотивами поеми Т. Готье на музику Карла Марії фон Вебера.

Авторська версія О. Буська на музику Олександра Родіна – це історія з розгалуженим сюжетом про невиліковно хвору дівчину на ім'я Роза, її хворобливі стосунки з матір'ю, які артистки – Анастасія Харченко і Олена Долгих передають пластикою «виразного» танцю (Alexander Rodin, 2017: <https://youtu.be/d13DBjGd90>).

Постановником хореографічної композиції на музику К. Дебюссі «Два фавни», присвяченої Вацлаву Ніжинському і Сергію Лифарю став Д. Клявін. У виконанні учнів Київської муніципальної академії ім. Сержа Лифаря вона була презентована на концерті з нагоди 15-річчя цього навчального закладу у 2017-му р. Пластичні характеристики дієвих осіб композиції побудовані виразними засобами різних стильових напрямів театрального танцю за мотивами відомих творів М. Фокіна, В. Ніжинського, С. Лифаря. А саме: Фавна і Петрушки – в стилі «модерн», кордебалету – у стилі неокласичного танцю (КМАТ імені Сержа Лифаря, 2018: <https://youtu.be/f2kOHcmgWZA>).

17–18 березня 2018 р. на сцені Національної опери України відбулася світова прем'єра одноактного балету «Діти ночі» («Children of the Nigth»). Постановка хореографа і артиста «Staats balett Berlin» Олександра Абдукарімова. У балеті використана музика Антоніо Вівальді і Макса Ріхтера. У головних ролях – Катерина Кухар і Олександр Стоянов. Хореографічний текст спектаклю про міфічних істот андрогінів, які поставили себе нарівні з Богом і були покарані розділенням на дві

частини (чоловічу і жіночу) побудований з використанням нових напрямів театрального танцю. В основному – неокласичного танцю (у дуетних формах), з вкрапленнями «contemporary dance» (чоловічий кордебалет на музику А. Вівальді «Пори року – зима»; чоловічий дует в кінці балету); стилізованого побутового танцю в епілозі.

«Ukrainian Dance Theatre» – перший в Україні проектний театр нових форм театрального танцю, який використовує відомі у всьому світі сучасні танцювальні техніки. Театр заснований танцівницею та хореографом Ганною Герус, яка проходила стажування у компаніях «NDT» і «Batsheva». Перший спектакль «Варіації життя» був поставлений Г. Герус навесні 2017 р. Цей балет-притча, який являє собою філософські хореографічні роздуми про безперервну течію життя, був поставлений на техніках неокласичного танцю і «contemporary dance» з використанням дуже виразних візуальних ефектів (УНІАН, 2018: <https://www.unian.net/m/common/10290414-ukrainskiy-teatr-tanca-otkryvaet-svoyu-vtoroy-sezon-v>).

Висновки. Підсумовуючи, слід сказати, що найвідомішими українськими балетмейстерами і хореографами – представниками танцю «модерн» і неокласичного танцю XXI ст. є: А. Рубіна, О. Ніколаєв, Д. Клявін, С. Наєнко, О. Бусько, А. Рехвіашвілі, Д. Омельченко. У процесі аналізу їхнього творчого доробку у цієї галузі виявлені способи *засвоєння і опанування естетики* танцю «модерн» та неокласичного танцю на українській театральній сцені зазначеного періоду. А саме, постановки балетів авторської хореографії і хореографії відомих балетмейстерів – представників нових напрямків театрального танцю (Фокіна, С. Лифаря) на українських сценах зарубіжними митцями (А. Меркур'єв, К. Власі, Ж. Маєр, Д. Матвієнко, О. Абдукарімов). А також виявлені шляхи впровадження стилю «модерн» в хореографії і неокласичного танцю в українському балеті XXI ст.: а) створення українськими балетмейстерами авторських версій відомих творів світового сучасного балету («Дафніс і Хлоя», «Дама з камеліями» – А. Рехвіашвілі; «Видіння Рози» – О. Бусько); б) створення українськими балетмейстерами оригінальних авторських творів засобами танцю «модерн» і неокласичного танцю; зокрема, шляхом діалогу різних стильових напрямків в середині одного твору. Досліджено, що формами презентації танцю «модерн» і неокласичного танцю на українській театральній сцені XXI ст. стають: хореографічні вечори; балетні вистави; фольк-опери-балети, фольк-балети. Крім того, авторкою досліджено,

що пошуки нової хореографічної мови в українському балеті першої половини ХХ ст. засобами поєднання класичного і українського народного танцю («Лілея», «Лісова пісня» та ін.), що обмежилися на той час зовнішньою колоритизацією

умовної лексики класичного танцю, в ХХІ ст. завершилися постановками фольк-балетів, створення яких стало одним з шляхів використання стилізованого народного танцю, як різновиду танцю «модерн» в українському балеті.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Анастасія Шевченко, Денис Недак. «Дама с камелиями» адажио Александра и Мари : веб-сайт. URL: https://youtu.be/cKRVUNSt_SO (дата звернення 4.01.2020).
2. Анастасія Шевченко, Дмитрий Чеботарь. «Дама с камелиями» : веб-сайт. URL: <https://youtu.be/cdYomLwPAoO> (дата звернення 4.01.2020).
3. Andrey Merkuriev ballet «Shout» «Yell» «Krik» «КРИК» Андрей Меркурьев in Odessa : веб-сайт. URL: <https://youtu.be/tzUexQeFqik> (дата звернення 5.01.2020).
4. А. Родин. Балет «Времена года» Promo : веб-сайт. URL: <https://youtu.be/oiW3AdX6dvw> (дата звернення 5.10.2019).
5. Балет на 1 дію «Лифарь-сюїта» : веб-сайт. URL: <https://youtu.be/rHT8vw5x8fI> (дата звернення 20.01.2020).
6. Балет «Дама с камелиями» : веб-сайт. URL: <https://youtu.be/wcauULQwP7w> (дата звернення 5.01.2020).
7. Балет Княгиня Ольга (Акт 1 часть 1) : веб-сайт. URL: <https://youtu.be/Z4DrKSjLQYM> (дата звернення 4.10.2019).
8. Балет Княгиня Ольга (Акт 2 часть 1) : веб-сайт. URL: <https://youtu.be/XOfDEbAYL4c> (дата звернення 4.10.2019).
9. «Дама с камелиями». Балет. Прем'єра в Київській національній Опері 29 червня 2014 : веб-сайт. URL: <https://youtu.be/eElciPCses8> (дата звернення 4.01.2020).
10. Загайкевич М. П. Украинское балетное творчество. Проблемы драматургии и развития жанра : автореф. дис. на соискание науч. степени док-ра искусств-ния : 17.00.02. Киев, 1981. 49 с.
11. Закулісса : веб-сайт. URL: <https://youtu.be/V5ZlhSQAwFg> (дата звернення 29.03.2020).
12. З історії створення балету «Дафніс і Хлоя». *Вечір одноактних балетів. Балет на 1 дію / Буклет*. Київ: Вид-во Національної опери України імені Т. Шевченка, 2014. 8 с.
13. Кармина Бурана (Карл Орф) / Балет : веб-сайт. URL: <https://youtu.be/-CCmARaaEDQ> (дата звернення 10.10.2019). [You tube, Lynx]
14. Коваленко С. І. Балетне мистецтво Національної опери України 1991–2015 рр. : виконавські традиції, творчі постаті, вистави : автореф. дис. ... канд. мистецтвозн. : 17.00.02. Київ, 2017. 22 с.
15. Козинко Л. Л. Традиції фольклорної культури в сучасному народно-сценічному танці та балетному театрі України : автореф. дис. на здобуття наук ступ. канд. мистецтвозн.: 17.00.02. Київ, 2012. 19 с.
16. М. Равель – Дафніс і Хлоя. (Хлоя – А. Шевченко, Даркон – Я. Ткачук) веб-сайт. URL: <https://youtu.be/wspajppK6M> (дата звернення: 12.10.2019).
17. Павлюк Т. С. Українське балетмейстерське мистецтво другої половини ХХ ст. : автореф. дис. на здобуття наук ступ. кан-та мистецтв-ва : 17.00.01. Київ, 2005. 19 с.
18. Пасюгинская В. М. Жанровое многообразие украинского советского балета (1917–1975 гг.) : автореф. дис. на соискание науч. степени кан-та искусств-ния : 17.00.01. Москва, 1977. 25 с.
19. Погребняк М. М. Неокласичний танець: генеза та формування його естетико-стильових особливостей у театрі Джоржа Баланчіна. *Вісник Львівського університету. Серія мистецтвознавство*. 2013. Вип. 12. С. 481–490.
20. Погребняк М. М. Танець модерн ХХ ст.: витоки, стильова типологія, панорама історичної ходи, еволюція: монографія. Полтава, 2015. 312 с.
21. Rodin A. «Le reve De Rosa» (video) (Paraphrase on the ballet «Le Spectre De LA Rose») : веб-сайт. URL: <https://youtu.be/d13DBjJGd90> (дата звернення 28.09.2019).
22. Семенова Н. М. Національна балетна вистава в українській хореографічній культурі ХХ – початку ХХІ століть : автореф. дис. на здобуття наук ступеня к-та мист-ва : 26.00.04. Харків, 2019. 203 с.
23. Станишевский Ю. А. Режиссура и балетмейстерское искусство в украинском советском музыкальном театре (1917-1941): автореф. дис. на соискание учен. степени докт. искусств. : 17.00.01. Київ, 1974. 89 с.
24. Терещук Галина «Любов до опери потрібно виховувати» – французький диригент Григорій Пентелейчук : веб-сайт. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/24428432.html> (звернення 21.10.19)]
25. Тулянцева А. А. Балет «Княгиня Ольга» та фольк-опера «Коли цвіте папороть» Є. Станковича на сцені Дніпропетровського академічного театру опери та балету. *Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв*. 2016. № 3. С. 66–69.
26. Украинский Театр танца открывает свой второй сезон в Молодом театре : веб-сайт. URL: <https://www.unian.net/m/common/10290414-ukrainskiy-teatr-tanca-otkrivaet-svoy-vtoroy-sezon-v> (дата звернення: 11.2019).
27. Чекан Юрій. П'ять поглядів на «Цвіт папороті». Moderato : веб-сайт. URL: <https://moderato.in.ua/events/> (дата звернення 15.09.19).
28. Чепалов А. Зеркало для героя // Танец в Украине и мире. 2015. № 1(9). С.10–11.
29. Ювілейний Гала-Концерт. Присвячений 15-ти річчю КМАТ імені Сержа Лифаря. (І відділення) : веб-сайт. URL: <https://youtu.be/f2kONcmgWZA> (дата звернення 17.01.2020).
30. Яніна-Ледовська Є. Культурна обумовленість хореографічних інтерпретацій балету І. Стравінського «Весна Священна» : автореф. дис. на здобуття наук ступеня к-та мист-ва : 26.00.01. Харків, 2017. 24 с.

REFERENCES

1. Anastasiya Shevchenko, Denis Nedak. «Dama s kameliyami» adazhio Aleksandra I Mari [Anastasia Shevchenko, Denys Nedak. «Lady with Camellias» by Adagio Oleksandr and Marie] (2017) (electronic resource). Available at: https://youtu.be/cKRVUNSt_SO (accessed 4 January 2020) [in Russian].
2. Anastasiya Shevchenko, Dmitriy Chebotar. «Dama s kameliyami» [Anastasia Shevchenko, Dmitry Chebotar. «Lady with Camellias»] (2017) (electronic resource). Available at: <https://youtu.be/cdYomLwPAoO> (accessed 4 January 2020) [in Russian].
3. Andrey Merkuriev ballet «Shout» «Yell» «Krik» «Shout» Andrey Merkuriev in Odessa (2014) (electronic resource). Available at: <https://youtu.be/tzUexQeFqik> (accessed 5 January 2020).
4. A. Rodin. Ballet «Vremena goda» Promo [A. Rodin. Ballet «Seasons»] (2014) (electronic resource). URL: <https://youtu.be/oiW3AdX6dvw> (accessed 5 October 2019) [in Russian].
5. Ballet na 1 diju «Lyfarja-sjujita» [Ballet for 1 act «Lifar» Suite»] (2019) (electronic resource). URL: <https://youtu.be/rHT8vw5x8fI> (accessed 20 January 2020) [in Ukrainian].
6. Balet «Dama s kameliyami» [Ballet «Lady with Camellias»] (2012) (electronic resource). URL: <https://youtu.be/wcayULQwP7w> (accessed 5 January 2020) [in Russian].
7. Balet Knyaginya Olga (Akt 1 chast 1) [Ballet «Princess Olga» (Act I part I)] (2015) (electronic resource). URL: <https://youtu.be/Z4DrKSjLQYM> (accessed 4 October 2019) [in Russian].
8. Balet Knyaginya Olga (Akt 2 chast 1) [Ballet «Princess Olga» (Act 2 part I)] (2015) (electronic resource). Available at: <https://youtu.be/XOfDEbAYL4c> (accessed 4 October 2019) [in Russian].
9. «Dama s kameliyami». Balet. Prem'jera v Kyjivjskij nacionalnij Operi 29 chervnja 2014 [«Lady with Camellias». Ballet. Premiere at the Kyiv National Opera on 29 June, 2014] (2015) (electronic resource). Available at: <https://youtu.be/eElciPCses8> (accessed 4 January 2020) [in Ukrainian].
10. Zahaykevych M. P. (1981) Ukrainskoe baletnoe tvorchestvo. Problemy dramaturgii i razvitija zhanra [Ukrainian ballet art. Problems of drama and genre development] (PhD Thesis), Kyiv: National Academy of sciences of Ukraine, Rylsky Institute of art studies, folklore and ethnology [in Russian].
11. Zakulissja [Behind the scenes] (2020) (electronic resource). Available at: <https://youtu.be/V5ZiHSQAwFg> (accessed 29 March 2020) [in Ukrainian].
12. Z istoriji stvorennja baletu «Dafnis i Khloja». Vechir odnoaktnyj baletiv. Ballet na 1 diju / Buklet [From the history of the creation of ballet «Daphnis and Khloia». An evening of one – act ballets. Ballet for I act / Booklet] Kyiv: Publishing House of the National Opera of Ukraine [in Ukrainian].
13. Karmina Burana (Karl Orf) / Balet [Karmyna Burana (Karl Orff) / Ballet] (2018) (electronic resource). Available at: <https://youtu.be/-CCmARaaEDQ> (accessed 10 October 2019) [in Russian].
14. Kovalenko Ye. I. (2017) Baletne mystectvo Nacionalnoji opery Ukrajinjy 1991–2015 rr.: vykonavsjski tradyciji, tvorchy postati, vystavy [Ballet art of the National Opera of Ukraine 1991–2015 ; performing traditions, creative figures performances] (PhD Thesis), Kyiv: National Academy of sciences of Ukraine, Rylsky Institute of art studies, folklore and ethnology [in Ukrainian].
15. Kozynko L. L. (2012) Tradyciji foljklornoji kuljturny v suchasnomu narodno-scenichnomu tanci ta baletnomu teatri Ukrajinjy [Traditions of folk culture in modern folk dance and ballet theatre of Ukraine] (PhD Thesis), Kyiv: National Academy of sciences of Ukraine, Rylsky Institute of art studies, folklore and ethnology [in Ukrainian].
16. M. Ravelja – Dafnis i Khloja (Khloja – A. Shevchenko, Darkon – Ya. Tkachuk [M. Ravel – Daphnis and Khloia. (Khloia – A. Shevchenko, Darkon – Ya. Tkachuk)] (2016) (electronic resource). Available at: <https://youtu.be/wcrnajppK6M> (accessed 12 October 2019) [in Russian].
17. Pavlyuk T. S. (2005) Ukrajinjsjke baletmejstersjke mystectvo drughoji polovyny XX st. [Ukrainian ballet art of the second half of the XX century] (PhD Thesis), Kyiv: State Academy of Management of Culture and Arts [in Ukrainian].
18. Pasyutinskaya V. M. (1977) Zhanrovoe mnogoobrazie ukrainskogo sovetskogo baleta (1917–1975 gg.) [Genre many imagery of Ukrainian Soviet ballet (1917-1975)] (PhD Thesis), Moscow: State Order of the Red Banner of Labour Institute of Theatre Arts named after A. V. Lunacharsky [in Russian].
19. Pogrebnyak M. M. (2013) Neoklasychnyj tanecj: gheneza ta formuvannja jogho estetyka-styljovykh osoblyvostej u teatri Dzhordzha Balanchina [Neo-classical dance: Genesis and formation of it's aesthetic and stylistic features in the theatre of George Balanchine]. *Visnyk of Lviv University. Art Studies series*. Issue. 12. Pp. 481–490 [in Ukrainian].
20. Pogrebnyak M. M. (2015) Tanec «modern» XX st.: vytoky, styljova typologhija, panorama istorichnoji khody, evoljucija: monoghrafija [Modern dance XX century: origins, stylistic typology, panorama of the historical course, evolution: monograph]. Poltava: PNP named after V. G. Korolenko [in Ukrainian].
21. Rodin A. «Le reve De Rosa» (video) (Paraphrase on the ballet «Le Spectre De LA Rose») (2017) (electronic resource). URL: <https://youtu.be/d13DBjJGd90> (accessed 28 September 2019).
22. Semenova N. M. (2019) Nacionaljna baletna vystava v ukrajinjskij khoreoghrafichnij kuljturi XX – pochatku XXI stolitj [National ballet performance in Ukrainian choreographic culture of the XX – the beginning of the XXI centuries] (PhD Thesis) Kharkiv: Kharkiv State Academy of Culture [in Ukrainian].
23. Stanishevsky Yu. A. (1974) Rezhissura i baletmejsterskoe iskusstvo v ukrainskom sovetskom muzykal'nom teatre (1917-1941) [Directing and choreography in the Ukrainian Soviet Musical Theatre (1917-1941)] (PhD Thesis), Kyiv: National Academy of sciences of Ukraine, Rylsky Institute of art studies, folklore and ethnology [in Russian].
24. Tereschuk G. «Ljubov do opery potribno vykhovuvaty» – francuzjkyj dyryghent Ghryghorij Pentelejchuk [«Love for opera must be nurtured» – French conductor Grigory Penteleichuk] (2011) (electronic resource). URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/24428432.html> (accessed 21 October 2019) [in Ukrainian].

25. Tulyantsev A. A. (2016) Ballet «Knjaghynja Oljgha» ta foljk-opera «Koly cvite paporotj» Je. Stankovycha na sceni Dnipropetrovskogho akademichnogho teatru opery ta baletu [Ballet «Princess Olga» and folk opera «When the Fern Blooms» by Ye. Stankovych on the stage of the Dnipropetrovsk Academic Opera and Ballet Theatre]. *Visnyk Nacional'noji akademiji kerivnykh kadriv kuljturny i mystectv. № 3*. Pp. 66–69 [in Ukrainian].
26. Ukrainskiy teatr tantsa otkryvaet svoy vtoroy sezon v Molodom teatre [Ukrainian Dance Theatre opens its second season at the Young Theatre] (2018) (electronic resource). URL: <https://www.unian.net/m/common/10290414-ukrainskiy-teatr-tanca-otkryvaet-svoy-vtoroy-sezon-v> (accessed 21 November 2019) [in Russian].
27. Chekan Yuriy. P'jatj poghljadiv na «Cvit paporoti» [Five views on the «Flower Ferrus». Moderato]: (2018) (electronic resource). URL: <https://youtu.be/moderato.in.ua>events>> (accessed 15 September 2019) [in Ukrainian].
28. Chepalov A. I. (2015) Zerkalo dlya geroya [Mirror for the hero]. *Tanets v Ukraine I mire. № 1(9)*. Pp. 10–11 [in Russian].
29. Juvilejnyj Ghala-Koncert. Prysvojachenyj 15-ti richchju KMAT imeni Serzha Lyfarja. (I viddilennja) [Jubille Gala Concert, dedicated to 15 – anniversary KMA of D named after Serzh Lifar (the first department)] (2018) (electronic resource). Available at: <https://youtu.be/f2kOHcmgWZA> (accessed 17 January 2020) [in Ukrainian].
30. Yanina-Ledovs'ka Ye. (2017) Kuljturna obumovlenistj khoreografichnykh interpretacij baletu I. Stravinskogho «Vesna Svjashhenna» [Cultural due to STB choreographic interpretations of I. Stravinsky's ballet «Holy Spring»] (PhD Thesis) Kharkiv: Kharkiv State Academy of Culture [in Ukrainian].